

nieuws- en informatieblad

BELANGRIJKE DATA

- Donderdag 28 augustus 2014: excursie Haags Historisch Museum en Lorriehuis.
- Zaterdag 13 september 2014: excursie Assen/Zuidlaren.

IN DIT NUMMER

- Van het bestuur: Vaak naar Assen, Links naar websites en Terugblik Excursie Brussel (pag 2).
- Evenement: Combinatie-evenement (Haags Historisch Museum en Lorriehuis) op donderdag 28 augustus (pag 4).
- Zaterdag 13 september: excursie Assen/Zuidlaren (pag 6).
- Boekbespreking: Theo Colenbrander 1841-1930 (pag 10).
- Het Drents Museum gaat Europees (pag 12).
- Tentoonstellingsagenda (pag 14).

VAN HET BESTUUR

Vaak naar Assen

Wij zijn verheugd dat er veel tentoonstellingen in het Drents Museum over "onze periode" (kunst en toegepaste kunst 1880 – 1935) plaatsgevonden hebben en op stapel staan. Het gevolg is wel dat we betrekkelijk vaak de reis naar Assen ondernemen. Voor onze leden in het noorden van het land zal dit geen bezwaar zijn, integendeel. Het bestuur is zich bewust van het feit dat er veel reistijd voor deelnemers uit het westen en zuiden van ons land wordt gevraagd en streeft naar een evenwichtig programma. Helaas lukt dat dus niet altijd.

Links naar websites

Het komt steeds meer voor dat er in ons blad tamelijk weerbarstige links naar andere websites worden opgenomen. In de digitale versie van onze nieuwsbrief, die ook te raadplegen is op onze website www.vvnk.nl, zullen deze links als hyperlink worden opgenomen. Met de aanwijzer er heen manoeuvreren en klikken volstaat dan om op de gewenste pagina te komen.

Terugblik Excursie Brussel

Impressie van Els van Veggel:

"Met een volle bus VVNK'ers reden wij naar Brussel. Het weer was heerlijk, de gidsen uitstekend en de sfeer prima. Hoogtepunten, mede omdat deze gebouwen doorgaans niet te bezoeken zijn, vormden het nog door een jong gezin bewoonde maison Hallet met een prachtig art nouveau interieur en de nog in gebruik zijnde lagere

school in Schaarbeek eveneens uit die tijd. Een andere verrassing was de wandeling onder leiding van ons bestuurslid Eddy Engelsman door een tuinwijk uit de jaren dertig, de logis floral.

Na een bezoek aan het net geopende Fin de Sièclemuseum gingen we moe maar voldaan huiswaarts. Voor velen was dit reisje aanleiding om in de toekomst op eigen gelegenheid terug te keren naar deze stad die zoveel moois voor ons te bieden heeft."

*Ons lid Maarten Nubé leverde dit keer de foto's en de bijschriften.
Met klok mee:*

1. Museum van Buuren, twee VVNK-bloemen in de (Geheime) Tuin van het Hart.
2. Museum van Buuren.
3. Een gestyleerde schoenkrabber in een art nouveau gevel.
4. Maison Cauchie.
5. Josephat Gemeenteschool.
6. Een mooie (begane grond) versiering op 45 Avenue Louis Bertrand.
7. Een deel van onze club voor de Musea voor Schone Kunsten/ Fin-de-Siècle.

Villa Empain.

EVENEMENTEN

Combinatie-evenement op donderdag 28 augustus. Bezoek aan de restauratie van het Poppenhuis van Lita de Ranitz in het Haags Historisch Museum en bezichtiging van het art nouveau huis van architect Lorrie aan het Smidswater in Den Haag.

Het poppenhuis van De Ranitz.

De Haagse jonkvrouw Lita de Ranitz (1876-1960) verzamelde haar leven lang poppen en poppenhuisspullen. Haar vader werkte als secretaris voor Koning Willem III en later voor Koningin-moeder Emma. In 1919 trouwde ze met de bekende kunstschilder Willem Bastiaan Tholen. Samen met vriendinnen trok ze geregeld door Europa, op zoek naar nieuwe spulletjes. Dat leverde een unieke collectie op. Het meest bekende huis uit haar verzameling is uit 1910. Lita de Ranitz verkeerde in welgestelde kringen waartoe veel kunstenaars behoorden, onder wie Toorop, Gabriël, Arntzenius en Jongkind. Van een aantal van deze kunstenaars zijn diverse kleine topstukken terug te vinden in het poppenhuis. Het bijzondere is natuurlijk dat de werken van deze kunstenaars een ongebruikelijk formaat hebben, het zijn

miniatureschilderijen. Zo is de gouache 'De Goddelijke Liefdegang' of 'Adoratie van Brugge' van Jan Toorop 8,6 cm. hoog en het stadsgezicht met de Spuistraat in Den Haag (olieverf op doek) van Floris Arntzenius heeft een zelfde formaat. Bovendien zijn de werken te bewonderen in het interieur waarvoor ze vaak ook zijn gemaakt: veel van deze schilderijen kwamen tot stand nadat de kunstenaars het poppenhuis hadden gezien in kunstzaal Kleykamp waar het huis twee keer werd tentoongesteld.

Dit poppenhuis is in bezit van het Haags Historisch Museum (HHM) en onlangs met financiële steun van de VVNK gerestaureerd. De VVNK krijgt ter plaatse toelichting over het poppenhuis en de restauratie.

Het huis van Lorrie.

Het Rijksmonument aan het Smidswater 26 is een van de vroegste voorbeelden van art nouveau architectuur in Den Haag. In 1896 werden twee panden ingrijpend verbouwd door Petrus Josephus Lorrie, waarna een woonhuis overbleef. Het linkerdeel is in meer traditionele neogotische stijl, het rechterdeel in art-nouveaustijl. Dit woonhuis werd door Lorrie zelf bewoond, de begane grond gebruikte hij als kantoorruimte. Kenmerkend zijn voornamelijk de art-nouveau-interieurelementen

Programma Den Haag

11:00 uur Ontvangst in het HHM met koffie/thee met Haagse kakker.

11:30 uur Rondleiding groep a (max. 10-15 pers.) in HHM.

Vertrek groep b naar Lorriehuis en aldaar om 11:45 uur rondleiding.

12:30 uur Vertrek groep a naar Lorriehuis en groep b naar HHM.

12:45 uur Rondleiding groep b in HHM en groep a in Lorriehuis.

13:30 uur Einde programma.

uit de 19e eeuw, die nog steeds behouden zijn. De voorgevel vertoont echter een tweedeling. Zo is de linkerhelft overwegend neogotisch en de rechterhelft duidelijk in Jugendstil opgetrokken. Lorrie deed dit om aan aspirant opdrachtgevers te tonen dat hij beide stijlen kon ontwerpen en bouwen. Het interieur is eveneens in art nouveau vormgegeven. Een lichtkoepel met zonmotief van gekleurd glas verlicht het monumentale trappenhuis. Maar ook de woonkamer baadt in een zee van gekleurd licht. Alle glas in lood motieven zijn door Lorrie zelf ontworpen en gemaakt door E.W.F. Kerling.

De VVNK mag dit huis bezoeken met toelichting door de heer Bonarius, de kleinzoon van de heer Lorrie.

Omdat we het Lorriehuis met niet meer dan 10 tot 15 mensen kunnen bezoeken en de afstand tussen het Haags Historisch Museum en het Lorriehuis betrekkelijk klein is zullen we in twee groepen roulerend de huizen bekijken. Voor het programma zie hierboven op de pagina.

Tip voor de donderdagmiddag:

het Mauritshuis, dat naast het Haags Historisch Museum is gevestigd, is vanaf 28 juni weer open. Via de website van het Mauritshuis kunt u een ticket aanschaffen.

Aanmelding en kosten

Aanmelden voor 14 augustus bij voorkeur via onze website www.vvnk.nl of in het uiterste geval via bijgaande aanmeldstrook. Het aantal deelnemers is beperkt tot 30; bij geen bericht bent u geplaatst, anders ontvangt u bericht dat u op de reservelijst staat. Afmelden (tijdig s.v.p!) via secretaris@vvnk.nl

De kosten voor deze excursie bedragen € 5 per persoon, introducés € 8.

Wegens de door de VVNK verleende financiële steun is de toegang voor het HHM gratis bij dit evenement. Toch wordt het gebruik van de Museumkaart of Rembrandt-kaart van harte aanbevolen.

Adres

Haags Historisch Museum
Korte Vijverberg 7, Den Haag.

Bereikbaar op 28 augustus

Kees van der Geer 06-53811260

EVENEMENTEN (VERVOLG)

Zaterdag 13 september: excursie Assen Zuidlaren

Op zaterdag 13 september hebben we een excursie georganiseerd naar het Drents Museum om de tentoonstelling over de ontwerper Theo Colenbrander (zie 'Rond 1900 nr 1 van maart 2014) te bekijken gevolgd door een excursie naar Zuidlaren. In dat Drentse dorp zullen wij een bezoek brengen aan Dennenoord en het Noordersanatorium. Vooral het bezoek aan het Noordersanatorium is heel bijzonder omdat het gebouw normaal niet toegankelijk is voor publiek. Het gebouw is in gebruik bij de firma PRA Health Sciences die onderzoek uitvoert naar het effect en eventuele bijwerkingen van geneesmiddelen.

Programma Assen/Zuidlaren

- 11:00 uur Ontvangst in café Krul, entree via de groepsingang van het Drents Museum, Brink 3 Assen.
- 11:30 uur Individuele rondgang langs de Colenbrander tentoonstelling.
- 12:40 uur Rit per bus van het DM Assen naar Dennenoord Zuidlaren, consumeren zelf mee te brengen lunch en drinken in de bus tijdens de rit en op Dennenoord.
- 13:00 uur Rondleiding Dennenoord in bus/af en toe uitstappen met uitleg van de heer Rense Schuurmans van Lentis.
- 14:10 uur Transport van de deelnemers per bus van Dennenoord naar het Noordersanatorium
- 14:15 uur Presentatie over de architect van het Noordersanatorium Egbert Reitsma in de kantine van het Noordersanatorium door kleindochter Frederiek Reitsma.
- 14:45 uur Rondleiding in twee groepen in het Noordersanatorium, Frederiek Reitsma zal zich beurtelings in beide groepen voegen om extra uitleg te geven.
- 15:45 uur Extra (uitloop)tijd, napraten, koffie, thee, rondkijken mogelijk even bij de naastgelegen directeurswoning.
- 16:15 uur Terugtocht per bus naar Assen.

Zoals u in het onderstaande programma ziet zal het vervoer tussen Assen en Zuidlaren vv. per bus plaatsvinden.

Aanmelding en kosten

Aanmelden voor 1 september bij voorkeur via de website www.vvnk.nl of eventueel via bijgaande aanmeldstrook. Het aantal deelnemers is beperkt tot 40; bij geen bericht bent u geplaatst, anders ontvangt u bericht dat u op de reservelijst staat. Afmelden via evenementen@vvnk.nl

Dit evenement is niet geschikt voor mensen die slecht ter been zijn!

De kosten van dit evenement bedragen € 18 voor leden en € 21 voor introducees.

Telefonische bereikbaarheid

Telefoon uitsluitend 13 september:
06 2355 2634

Dennenoord Zuidlaren.

Dennenoord werd op het eind van de 19e eeuw aangelegd ten behoeve van een gesticht van de Vereeniging tot Christelijke Verzorging van Krankzinnigen en Zenuwlijders in Nederland. De vereniging kocht een dennenbos bij Zuidlaren en opende daar in 1895 een eerste gesticht, dat aanvankelijk bestond uit vier paviljoens, maar gaandeweg uitgroeide tot een centrum met

Plattegrond
Dennenoord.

achttien paviljoens. In het gesticht werden patiënten verpleegd, die gedwongen waren opgenomen. In 1935 werd een tweede gesticht - het Noordersanatorium - gebouwd, dat werd ontworpen door de architect Egbert Reitsma. De tuinaanleg werd verzorgd door de tuinarchitect Jan Vroom.

Het complex vormde een nagenoeg zelfvoorzienend dorp met verschillende brinkjes en veel groen, met eigen voorzieningen zoals een kerk, een watertoren, begraafplaats, werkplaatsen, een theater, groentetuin, bakkerij, slagerij en een dierenparkje. Na 1975 werd er gezocht naar een andere bestemming voor een deel van de gebouwen. De GGZ-instelling Lentis heeft een groot aantal van de paviljoens in gebruik. Het Pieterpad loopt over het terrein van Dennenoord.

Dennenoord is sinds 2007 een van rijkswege beschermd dorpsgezicht. Het beschermd gezicht beslaat een oppervlakte van ruim 90 hectare.

Op het grotendeels landschappelijk aan-

Hoofdgebouw 2 (boven) en Watertoren (onder).

gelegde terrein van Dennenoord bevinden zich nog verschillende gebouwen uit de begintijd en uit de jaren dertig van de 20ste eeuw. Het momenteel als hoofdkantoor fungerende hoofdgebouw kwam in 1895 tot stand naar een ontwerp in neorenaissance-stijl van K. Hoekzema.

Het tweelaags gebouw bestaat uit een middenpaviljoen en risalerende (het middendeel naar voren komende) hoekpaviljoens (paviljoens Overmeer en Overbosch) die aan de achterzijde aansluiten op dwarsvleugels. Het middenrisaliet met de hoofdingang heeft een rijke gevelbeëindiging. Bij de restauratie in 1993 zijn het interieur en de meeste vensters gewijzigd.

Eveneens uit 1895 dateert de slanke ronde watertoren met een reservoir op uitkragend boogfries. Het ontwerp met neorenaissance-details is waarschijnlijk van K. Hoekzema.

Uit de begintijd en mogelijk ook naar ontwerpen van K. Hoekzema zijn het rond 1900 in neorenaissance-stijl uitgevoerde tweelaags paviljoen 'Randwijk'.

Omstreeks 1910 is de Ontmoetingskerk gebouwd, een T-vormige zaalkerk voorzien van een halfingebouwde toren met

Vlnr Villa Randwijk, Ontmoetingskerk en de voormalige directiewoning.

rondboogfries en naaldspits. Deze is in 1934 verbouwd; Egbert Reitsma was daar als architect bij betrokken.

Ook omstreeks 1910 is de voormalige directiewoning, een gepleisterde villa met Jugendstil-elementen, tot stand gekomen.

Noordersanatorium Zuidlaren

Het voormalige Noordersanatorium werd in 1935 als open psychiatrische inrichting gebouwd in functionalistische en zakelijk-expressionistische vormen naar ontwerp van de architect Egbert Reitsma (Ulrum 1892 – Glimmen 1976). Het in gele baksteen opgetrokken gebouw is samengesteld uit een hoog torenachtig centraal bouwdeel met radiaalsgewijs vier lage, niet gelijkvormige vleugels. De grote gebrandschilderde ramen (1935) in het trappenhuis

Links: Noordersanatorium.

Rechts: achterzijde gebrandschilderde glas-in-loodramen en (onder) gebrandschilderd raam van glazenier Jan Wijkmans.

zijn ontworpen door J. Wijkmans, met ter plaatse van de eerste en tweede verdieping figuratieve voorstellingen (de wonderen van Petrus en de parabel van de barmhartige Samaritaan), uitgevoerd in samenwerking met de Noord-Nederlandse Electriche Glasslijperij (NEG in Groningen).

De bijnaam Het Blauwe Paviljoen ontleent het gebouw aan de blauw geglazuurde tegels aan de buitenzijde, met name rond de ingang. Als gevolg van de reorganisatie van Dennenoord in de jaren zeventig verloor het Noordersanatorium zijn functie. Het pand werd in 1988 verkocht. Het gebouw is een rijksmonument.

Na interne verbouwing en restauratie dient het momenteel als farmaceutisch onderzoeksinstituut.

De tuin in een gemengde tuinstijl is rond 1935 aangelegd naar ontwerp van J.

Vroom jr. In de directe omgeving van het gebouw bevindt zich een formele tuinaanleg met een grote vijver en daar omheen een landschappelijke tuin in aansluiting op het bestaande bos. De voormalige directeurswoning uit 1935 is opgetrokken in dezelfde stijl als het sanatorium en is eveneens ontworpen door E. Reitsma.

Egbert Reitsma (Ulrum 1892 – Glimmen 1976)

Geboren in 1892 te Ulrum als zoon van een architect/aannemer volgde hij in 1908 tekenlessen in Groningen bij de Academie Minerva en architect Drewes. Verdere opleiding ontving hij bij J. London, architect en kunstschilder te Hilversum (1910) en W. Kromhout, architect te Rotterdam, (o.a. American Hotel te Amsterdam en oprichter BNA) (1917). In 1920 keerde hij terug naar Groningen.

De architectuur van Egbert Reitsma wordt als vernieuwend gezien en heeft een eigen signatuur. Het is niet verwonderlijk dat hij actief lid werd van de kunstkring "De Ploeg", de avant-garde groep kunstenaars in de jaren twintig en dertig van de twintigste

Vlnr: dubbele villa Nassaulaan in Groningen, kerk Andijk en kerk Kollum.

eeuw in noordelijk Nederland. Als hoogtepunt van zijn werk wordt het Noordersanatorium in Zuidlaren beschouwd.

Daarnaast heeft hij bijzondere huizen gebouwd in Groningen, stad en provincie en de rest van het land.

Een groot deel van zijn werk bestaat uit gereformeerde kerkgebouwen, zoals die in Kollum en Appingedam. Ook de 'gereformeerde kathedraal' van Andijk is van zijn hand.

Bovendien bouwde hij nog utiliteitsgebouwen zoals boerderijen, pompstations voor de waterleiding en fabrieken. Later ontwierp hij bovendien een aantal bejaardenhuizen. In de naoorlogse periode heeft Reitsma in opdracht van de Kamer van Koophandel een plan gemaakt voor de wederopbouw van de Grote Markt in Groningen. Reitsma was bovendien een begaafd schilder die veel schilderijen van onder meer kerkinterieurs heeft gemaakt. Hij heeft een veelzijdig en mooi oeuvre achtergelaten en is er in geslaagd om vernieuwend te bouwen op een manier die recht doet aan kwaliteiten van de bestaande omgeving.

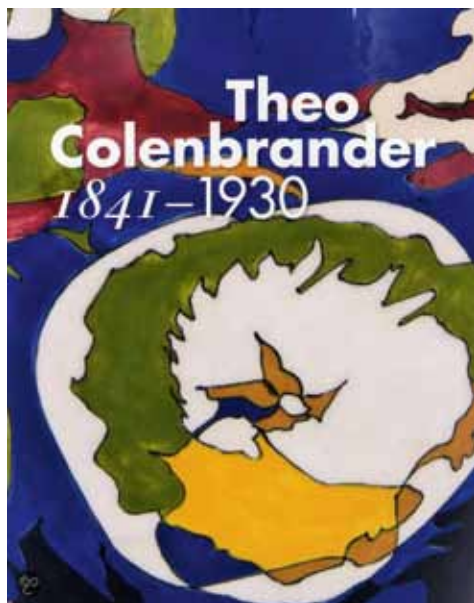

BOEKBESPREKING

Theo Colenbrander 1841-1930
Begeleidende monografie bij de overzichtstentoonstelling in het Drents Museum die nog te zien is tot 28 september a.s.

Arno Weltens met een bijdrage van Willemijn Lindenhovius; samengesteld onder redactie van Annemiek Rens en Willemijn Lindenhovius. WBooks, Zwolle i.s.m. het Drents Museum, Assen, 2014. Paperback, 144 pagina's, 12x279x225 mm, € 24,95. ISBN 978 94 625 8008 4.

Na een weinig succesvolle carrière als architect besloot Theo Colenbrander op

Boekomslag.

44-jarige leeftijd als sierkunstenaar door het leven te gaan. Als artistiek leider van de Haagse plateelbakkerij Rozenburg wist hij grote bekendheid te bereiken in binnen- en buitenland. Zijn uitzonderlijke kleurgebruik in combinatie met geabstraheerde kleurmotieven, ontleend aan flora en fauna, was even uitzonderlijk als die van tijdgenoot Vincent van Gogh. Het vrolijk gekleurde, vrijelijk versierde aardewerk dat Theo Colenbrander in de jaren 1880 ontwierp sloeg in als een bom. Tijdgenoten van hem meenden zo iets verrassends en origineels nog nooit gezien te hebben. Typering van tijdgenoot C.A. Lion Cachet (1864-1945): "Bij zijn composities volgde hij alleen zijn instinct, onbelemmerd, niet steunend op studie van vroeger eeuwen; vertrouwend op zijn goed geluk". Colenbranders creaties werden indertijd slechts door een selecte groep bewonderaars gewaardeerd. In zijn ontwerpen voor handgeknoopte smyrnatapijten bleek de eigenzinnige kunstenaar ook een fenomeen.

Colenbrander in stoel.

Theo Colenbrander, vaas, decor 'Open werk' (uitvoering Plateelbakkerij Ram), 1924, collectie Drents Museum.

Minder bekend zijn Colenbranders verrichtingen als binnenhuisarchitect en grafisch ontwerper. Met de producten van de plateelbakkerij RAM bereikte Colenbrander artistiek gezien een nieuw hoogtepunt in zijn loopbaan. Hij blijkt dé grote vernieuwer op het gebied van de Nederlandse toegepaste kunst. In deze begeleidende monografie wordt zijn leven en werk beschreven bij plateelbakkerij Rozenburg (Den Haag), interieurs voor de familie Mesdag, als boekvormgever en tapijontwerper in de Amersfoortse en Deventer Tapijtfabrieken, de plateelbakkerij Zuid-Holland (Gouda) en tenslotte Ram. Daarna volgt een kunsthistorische beschouwing over Colenbranders inspiratiebronnen in de natuur en oosterse kunst evenals zijn eigenzinnige, kleurrijke en vaak grillige ontwerpen. Decornamen en dessins van Rozenburg, Deventer, Zuid-Holland en Ram zijn in de bijlagen te vinden,

tezamen met een chronologie, tentoonstellingen, literatuur en noten. Bijzonder fraaie kleurenopnamen van zijn werk verlichten het boek, met prachtige details op paginagrootte en met een mooie lay-out. De afbeeldingen komen bijzonder tot hun recht door de ruim gekozen afmetingen van de publicatie.

Over de auteur

Arno Weltens was onder andere binnenhuisarchitect en tentoonstellingsvormgever. Met de biografie over Theo Colenbrander rondt hij een studie af van meer dan veertig jaar.

Colenbrander, ontwerp met groep tulpen met kleuraanwijzing in potlood.

Partage Plus – Digitalisering van art nouveau

In het nummer van december 2013 hebben wij u geïnformeerd over de deelname van het Drents Museum aan Partage Plus; een digitaliserings- en onderzoeksproject van de Europese Commissie. 23 Europese culturele instellingen uit maar liefst 17 landen hebben in dit project geparticipeerd. In totaal zijn er meer dan 76.000 art nouveau objecten gedigitaliseerd en online

beschikbaar gesteld via de portaal-site Europeana. De collectie Kunst 1885-1935 van het Drents Museum leende zich perfect voor deelname aan dit project, aangezien deze collectie zeer goede voorbeelden van de typische Nederlandse stijl van art nouveau bevat. De ruim 2000 gedigitaliseerde objecten van het Drents Museum, waarvan er ruim 1000 afkomstig zijn uit de SSK collectie, vindt u op:

www.europeana.eu/portal/search.html?query=DATA_PROVIDER%3a%22Drents+Museum%22&rows=24

Ter illustratie nemen we hier enige objecten met de bijbehorende beschrijving op.

Mendes da Costa

Objectnummer B71
Titel Zittend aapje
Soort object beeldje
Categorie beeldhouwwerken (beeldmateriaal)
Beschrijving Beeld voorstellend een zittend aapje met de poten voor de borst geslagen.
Afmetingen hoogte: 7.6 cm; diameter: cm
Materiaal aardewerk; glazuur
Techniek vormgieten
Vervaardiger Mendes da Costa, Joseph (maker)
Datering 1894 - 1899
Periode/stijl Nieuwe kunst

Jac. van den Bosch

Objectnummer E1998-0065
Titel Bureau
Soort object bureau (meubilair)
Categorie meubilair
Beschrijving Bureau met vijf laden en twee kastjes, waarvan de kastjes iets schuin naar achteren lopen. Aan achterzijde opbouw met plankje. Op blad bruin-beige leren bekleding als schrijfgedeelte.
Credit line Aangekocht met steun van de Stichting Vrienden van het Drents Museum en de Stichting Schone Kunsten
Afmetingen hoogte: 98 cm ; breedte: 150 cm ; diepte: 89.5 cm
Materiaal eikenhout; leer
Techniek handwerken
Vervaardiger Bosch, Jacob van den (ontwerper)
Datering circa 1910
Periode/stijl Constructieve richting

Schilderskist

Objectnummer G11
Titel Schilderskist
Soort object kist
Categorie uitrusting
Beschrijving Schilderkist met 39 penselen, paletmesje, palet en groot aantal tubetjes verf. In de deksel een olieverschets van een melkende boerin van Wilhelmina Keuchenius, de oorspronkelijk eigenaar van de kist. Na haar huwelijk op 29 september 1898 met G.W. Dijsselhof heeft hij ook gebruik gemaakt van deze schilderskist [aantekening op oude inventariskaart]
Afmetingen hoogte: 7 cm; breedte: 38 cm; diepte: 30 cm.
Materiaal hout
Techniek handwerken
Vervaardiger Keuchenius, M.W.V. (eigenaar) Dijsselhof, Gerrit Willem (eigenaar)
Datering 1898 - 1924
Periode/stijl Nieuwe kunst

TENTOONSTELLINGAGENDA per juli 2014

Amersfoort - Mondriaanhuis
033-4600170 / www.mondriaanhuis.nl

Hendrik Valk - In de stijl van De Stijl; t/m 28 september

Wie het werk van Hendrik Valk (1897-1986) beziet, denkt wellicht aan De Stijl, de beroemde kunstgroepering die Theo van Doesburg in 1917 oprichtte. De associatie is niet vreemd. Hoewel Valk een heel eigen stijl bezat, vertoont zijn werk enige overeenkomst met dat van Theo van Doesburg en Bart van der Leck. Niet voor niets vroeg Van Doesburg hem om zich bij De Stijl aan te sluiten. Valk wilde zich echter niet door een ideologie of groep laten sturen en bedankte voor de eer. Bovendien kon Valk zich niet vinden in de uitsluiting van dieptewerking en perspectief die De Stijl voorstond. De tentoonstelling In de stijl van De Stijl gaat dieper in op de verwantschap en de verschillen tussen het werk en gedachtegoed van Hendrik Valk en De Stijlleden van het eerste uur zoals Piet Mondriaan, Bart van der Leck, Theo van Doesburg en Vilmos Huszár.

Hendrik Valk, Gezin, 1939, olieverf op board, particuliere collectie.

Hendrik Valk zocht aan het begin van de vorige eeuw naar manieren om datgene wat hij als het 'wezen' van het kunstwerk beschouwde weer te geven. Hij streefde er niet naar de werkelijkheid te schilderen, maar zocht naar een nieuwe manier om op harmonische wijze tot de verbeelding van de essentie te komen. Hij stond hierin niet alleen. Evenals Mondriaan verdiepte Valk zich in de theorieën van de filosoof-mysticus Mathieu Schoenmakers, die meende een methode gevonden te hebben tot 'kennis en aanschouwing van de ons omringende werkelijkheid'. Ook de ideeën van kunstenaars als Janus de Winter, Theo van Doesburg, Bart van der Leck en diverse leden van de Rotterdamse groep 'De Branding' sluiten aan bij de opvattingen van Valk.

Stijlgenoten

Hoewel er in meerdere opzichten raakvlakken zijn tussen Valk en De Stijl, heeft Valk zich niet bij de groepering aan willen sluiten. Valk was een individualist die zijn eigen weg ging en daar niet van afgeleid wilde raken onder invloed van een groep of beweging. Daarnaast verwierp hij het streven van De Stijl naar volslagen abstractie. Valk heeft nooit afstand van zijn onderwerp gedaan en in zijn vroege werk sloot hij dieptewerking en perspectief niet uit. Dat laatste bleek echter geen vaste regel. Vóór en tijdens de Tweede Wereldoorlog werkte Valk enige tijd in een realistische stijl. Daarna maakte hij weer de voor hem zo typerende werken: schilderijen in een tekenachtige, strakke stijl, waarin zwart, wit en rood of geel de belangrijkste kleuren zijn. Hij maakte veel portretten en koos dikwijls voor onderwerpen die hij in de jaren '20 ook al uitgewerkt had. Het werk werd steeds strakker en minimalistischer, tot de diepte er op het laatst alsnog uit verdwenen was.

Hendrik Valk, Heide, 1976, olieverf op board, DeMedici Beeldende Kunst Nunspeet.

Postzegels Michel de Klerk.

Gelauwerd docent Valk volgde een opleiding MO Handtekenen alvorens te kiezen voor een carrière als beeldend kunstenaar. Na enige jaren kwam hij er echter achter dat het onzekere kunstenaarsbestaan niets voor hem was. Hij werd leraar aan 'Kunst-oefening' in Arnhem (nu ARTEZ Hogeschool voor de kunsten) en trouwde met Tanja Kotschergina. Ze kregen twee kinderen. Valk bleef tot aan zijn pensionering als docent werken. Veel van zijn leerlingen roemden zijn lessen, die gericht waren op het ontwikkelen van een eigen identiteit en stijl. Net zoals Valk zich niet aansloot bij een beweging, zo stimuleerde hij ook zijn leerlingen om hun eigen weg te gaan. Zijn vrije tijd wijdde hij aan dichten, toneel en aan het vrije kunstenaarschap. Zijn werk was eerder o.m. te zien in het Rijksmuseum Twenthe, het Jan Cunen Museum, De Lakenhal en het Museum voor Moderne Kunst Arnhem.

Amsterdam - Museum het Schip

020-4182885 / www.hetschip.nl

Expositie postzegels

Wist u dat architecten ook postzegels en voorkanten van boeken hebben ontworpen? In het voormalige postkantoor van

Museum het Schip kunt u een kleine expositie bezichtigen van postzegels ontworpen door beroemde vormgevers. De PTT besteedde altijd veel aandacht aan de vormgeving. De beroemdste vormgevers werden hiervoor ingeschakeld.

Expositie Expressief Ontwerp

In het voormalig Postkantoor van Museum Het Schip is een tentoonstelling "Expressief ontwerp, Kunstnijverheid van de Amsterdamse School"

De rijke vormtaal van De Amsterdamse School architectuur zien we ook in andere kunst uitingen. De architecten werkten vaak samen met kunstenaars. Samen ontwierpen zij ook bruggen met beelden en overig straatmeubilair. Daarnaast was er ook veel aandacht voor het interieur. Vaak werd dat mee ontworpen door de architect zoals ook de ruimte van dit voormalig postkantoor. Kunstenaars ontwierpen ook gebruiksvoorwerpen die soms in massa productie voor de arbeider geproduceerd werden. De Amsterdamse School manifesteerde zich maatschappijbreed, van arm tot rijk. Dat kwam tot uitdrukking in elk voorwerp.

Detail haardscherm.

Expressief ontwerp.

Boekomslag Chris Lebeau.

Van lambrisering tot gordijnklosje, van theepot tot tafelkleed.

Wie bouwt? Wibaut!

Wethouder Wibaut heeft een belangrijke invloed gehad op de ontwikkeling van de stad Amsterdam. In 1914 werd hij wethouder en begon hij met de Woningwet van 1901 in de hand de volkswoningbouw te stimuleren. Dit gebeurde in een moeilijke tijd, want de eerste Wereldoorlog was net uitgebroken.

Voor hem was het belangrijk dat arbeiders in goede maar ook mooie woningen woonden. Daarom steunden hij bevoegde architecten en woningcorporaties die 'paleizen voor de arbeiders' wilden bouwen. Hij was met name enthousiast over het werk van Michel de Klerk die hij de Rembrandt onder de architecten noemde. Michel de Klerk liet zien dat een bouwwerk voor de arbeider ook een kunstwerk kon worden.

Niet alleen Michel de Klerk heeft woningen in de Spaarndammerbuurt ontworpen. Ook andere architecten hebben hun sporen in de buurt achtergelaten. Het Schip mag dan een hoogtepunt van de Nederlandse volkshuisvesting zijn, ook andere complexen schitteren in schoonheid. Het Zaanhof van Herman Walenkamp is bijvoorbeeld een

ware oase van rust en staat aan de basis van de tuindorpen. Daarnaast is er het onlangs geheel gerestaureerde Zaanammerplein dat onderdeel vormde van het 3500-woningen plan van Wibaut. Dit complex is ontworpen door de architect K.P.C. de Bazel en was speciaal bedoeld voor de allerarmste arbeiders.

De tentoonstelling toont de rol van Wibaut in de Spaarndammerbuurt. Hier realiseerde de Gemeente Amsterdam onder zijn leiding woningbouw voor de arbeiders! De Sociaal Democratische Arbeiders Partij (SDAP) ging niet voor niets de geschiedenis in met de verkiezingsleus: Wie bouwt? Wibaut!

In de tentoonstelling is ook enige aandacht voor andere aspecten van Wibaut. Zo investeerden Wibaut en zijn vrouw Mathilde Berdenis van Berlekom in de opvoeding van de jeugd. Mathilde schreef kinderboeken en steunde samen met Wibaut de AJC (Arbeiders Jeugd Centrale). Onderdeel van de tentoonstelling is een kleine maquette van de Paasheuvel, waar zij een verenigingsbouw neer hebben laten zetten en waar tot op de dag van vandaag nog altijd het borstbeeld van de Amsterdamse wethouder prijkt. Ook toont de expositie de oorspronkelijke bureaustoel van Wibaut, die door de familie Wibaut aan het museum is geschonken.

Amsterdam - Van Gogh Museum
020-5705200 / www.vangoghmuseum.nl
De wereld van Van Gogh: Foto's van Emmy Andriessse in het pre-

Wibaut met zijn vrouw in 1930 bij de onthulling van de buste.

Emmy Andriessse, man uit Arles.

Gogh Museum te tonen. Vlak voor haar dood maakte Andriessse de fotoserie De wereld van Van Gogh. Ze reisde af naar de Provence en Auvers-sur-Oise om met haar camera de onderwerpen die Van Gogh schilderde en tekende ruim zestig jaar na dato vast te leggen. Het eerste deel van de tentoonstelling is gewijd aan deze prachtige foto's, die in de geest van Van Gogh zijn gemaakt, maar bovenal Andriessses eigen stijl tonen. Ze tonen hoe Van Gogh na zijn dood nog steeds kunstenaars blijft inspireren.

In het tweede deel van de tentoonstelling zijn foto's uit haar eerdere oeuvre te zien waarin haar interesse in sociale onderwerpen naar voren komt. Net als Van Gogh wilde zij de gewone mens zo eerlijk en respectvol mogelijk vastleggen. Waar ze ook was fotografeerde zij mensen op straat: zij wist hen altijd treffend in een esthetische compositie te vangen. Zo krijgt de anonieme voorbijganger een eigen gezicht.

Bergen NH - Museum Kranenburgh
072-5898927 / www.museumkranenburgh.nl
Vet Gaaf! 150 jaar illustraties van uitgeverij Kluitman;
t/m 20 juli 2014

Uitgeverij Kluitman is jarig. En dat vieren ze vanaf 17 mei in KRANENBURGH met

tenkabinet;
t/m 5 oktober 2014

Het is dit jaar het 100e geboortjaar van Emmy Andriessse (1914-1953), een belangrijke fotograaf uit de eerste helft van de twintigste eeuw: een mooie aanleiding om haar foto's uit de collectie van het Van

VET GAAFI

VET GAAF! De tentoonstelling bevat ruim honderd illustraties uit heden en verleden; allemaal even gaaf. Kluitman werd in 1864 in Alkmaar opgericht en is de oudste, zelfstandige uitgeverij van kinderboeken in Nederland. Dit jaar wordt het 150-jarig jubileum gevierd.

In al die jaren is veel veranderd, maar toch ook niet. Zo vaart de Kameleon nog steeds in wilde wateren en is ook Pietje Bell zijn streken niet verloren. Dik Trom heeft zijn ezel daarentegen ingeruild voor een olifant. Nieuwe karakters zijn geboren. Oude kregen een nieuw jasje.

KRANENBURGH laat prachtig vormgegeven sprookjesfiguren uit de jaren twintig zien, evenals originele aquarellen uit recent uitgegeven kinderboeken. Het ware vakmanschap komt tot uiting in de verschillende tekenstijlen die een illustrator kan hebben. Boekverfilmingen brengen de karakters tot leven en contrasteren met de papieren originelen.

Lage vitrines, kleurrijke muren en illustraties op verschillende ooghoogtes maken van VET GAAF! een tentoonstelling die het kind in jong en oud aanspreekt. Aanvullend op de tentoonstelling zijn er voorleesmiddagen.

Gertrud Leistikow, een eeuw danskunst; t/m 2 november 2014

KRANENBURGH bouwt deze zomer een podium voor Gertrud Leistikow (1885-1948), toonaangevend danseres en choreografe van Duitse komaf. Na haar eerste op-

Buste Wibaut.

treden in Nederland, precies honderd jaar geleden, zet ze in de jaren daarna de moderne dans als kunstvorm op de kaart. Haar werk is trendsettend. 'Er is geen danseres die aan haar invloed is ontkomen', schrijft een recensent in de jaren dertig. Behalve pionier geldt

Sluifers, portret Gertrud Leistikow.

Leistikow als een van de grondleggers van het moderne dansonderwijs. Ze is kostwinster en moeder en woont enkele jaren in de gemeente Bergen. Daar ligt ze ook begraven.

De scheiding tussen de dans- en beeldende kunstwereld was een eeuw geleden minder groot dan nu en als creatieve vernieuwer maakt Leistikow kennis met de Nederlandse avant-garde. Ze poseert voor kunstenaars als Jan Sluifers. Else Berg tekent haar. Mommie Schwarz ontwerpt haar affiches en ze danst met maskers van beeldhouwer en sierkunstenaar Hildo Krop. Ook dichters hebben haar op de korrel. Begin jaren twintig verdedigt Adriaan Roland Holst haar in een ingezonden brief in de Alkmaarse Courant. Twee jaar geleden dook een gedicht voor haar op van Bertolt Brecht. Hij is diep onder de indruk van Leistikow.

Hoe baanbrekend het werk van Gertrud Leistikow ook is, anno nu kent bijna niemand meer haar naam. De tentoonstelling zet deze 'Pina Bausch van het interbellum' op de kaart aan de hand van schilderijen, sculpturen, maskers, kostuums, aquarellen, houtsneden, affiches en foto's. Haar dansen komen tot leven door twee gereconstrueerde choreografieën op video. Pionier van een nieuwe wereld bevat werk van de eerder genoemde kunstenaars, maar ook van

Elfriede Lohse-Wächtler, Edmund Möller, Hugo Erfurth, Hanns Holdt en Harmen Meurs.

In het kielzog van haar kunstenaarsvrienden maakt Leistikow aan het begin van de vorige eeuw kennis met Bergen. Ze komt er graag en heeft vrienden waar ze kan logeren. Met haar gezin woont ze enkele jaren in het huis Onder de Peppels in Schoorl, gemeente Bergen. Dat staat er nog steeds. Voor haar dansoefeningen wijkt ze graag uit naar het strand. Als ze aan het einde van haar leven ziek is, keert ze vaak terug naar Bergen. Haar zoon Igor ontwerpt een huis voor haar aan de Rondelaan in Bergen. Voordat ze het kan betrekken, sterft ze. Gertrud Leistikow ligt in Bergen begraven.

Leistikow wordt in 1885 geboren in het Duitse Bückeberg. Ze volgt een opleiding aan de kunstnijverheidsschool in Dresden en ontdekt daar dat haar talenten bij de danskunst liggen. Vóór de Eerste Wereldoorlog bouwt ze een succesvolle carrière op. Ook gaat ze op tournee naar Rusland.

In 1914 treedt ze voor het eerst op in het Panopticum – het latere Centraal Theater – aan de Amstelstraat in Amsterdam. In Duitsland is ze dan al een beroemdheid, maar in de hoofdstad wordt ze met gefluit en gejoel onthaald. Het publiek weet niet hoe het moet reageren. Leistikows manier van dansen is nieuw en heeft niets te maken met klassiek ballet. Ze bedenkt haar eigen bewegingen.

Om de slechte ontvangst goed te maken, nodigt de directeur van het Panopticum de Amsterdamse kunstwereld uit voor een optreden. Bij dit publiek oogst ze succes. En als ze zich na de Eerste Wereldoorlog en haar huwelijk met een Nederlandse rozenkweker definitief in Nederland vestigt, krijgt ze een warm welkom. Met haar komst is Nederland een danseres van naam en faam rijker.

Ze treedt op in veel theaters in Amsterdam, waaronder Carré en het Concertgebouw. De Stadsschouwburg is haar lievelingsplek en Leistikow groeit uit tot dé danseres van dit hoofdstedelijke theater.

Ze heeft optredens van Hengelo tot Den Helder en Utrecht en maakt een succesvolle tournee door Nederlands-Indië. Ook geeft ze les in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam. In 1931 staat ze aan de wieg van de Rotterdamse dansacademie, nog steeds een toonaangevend instituut voor de moderne dans.

Groeten uit Bergen en chillen bij Charley; t/m 2 november 2014

Deze zomer zijn er twee tentoonstellingen met werk uit de eigen collectie. Op Groeten uit Bergen en Chillen bij Charley zijn schilderijen, tekeningen en foto's te zien van onder andere Eva Besnyö, Charley Toorop en Leo Gestel.

Groeten uit Bergen in de nieuwbouw is gereserveerd voor schenkingen, (zelf)portretten en landschappen. Er zijn publiekslievelingen van de Bergense School en de generaties daarna van onder andere Leo Gestel. Een aantal werken is nooit eerder te zien geweest, waaronder het onlangs geschonken Zelfportret van Germ de Jong.

Waar werkten de kunstenaarsvrienden van Charley Toorop? En wat deden ze in hun vrije tijd? Dankzij de prachtig foto's van Eva Besnyö (1910-2003) hoeven we daar niet langer over te speculeren. Ze dronken uitgebreid thee op het gazon en gebruikten

Eva Besnyö, De Vlerken, Bergen, 1935. Collectie Kranenburgh.

gezamenlijk de maaltijd, zoals te zien is op de tentoonstelling Chillen bij Charley.

Eva Besnyö maakte de foto's in de periode vanaf 1916, de jaren dat Charley Toorop (1891-1955) in haar woonhuis/atelier De Vlerken in Bergen woonde. Werk van Raedecker is ook te zien op de tentoonstelling Groeten uit Bergen.

[Den Haag - Gemeente Museum Den Haag](http://www.gemeentemuseum.nl)
070-3381111 / www.gemeentemuseum.nl

De grote oorlog in beeld; t/m 31 augustus 2014

'Ik moest en zou ervaren hoe het zou zijn als iemand naast je plotseling omvalt en sterft door een voltreffershot. Ik moest dit aan den lijve ondervinden. Dat wilde ik. Dat maakt mij niet bepaald een pacifist – of juist wel!' De ambigue houding van kunstenaar Otto Dix ten opzichte van de Eerste Wereldoorlog is tekenend. Het is namelijk onmogelijk een eenduidig beeld te schetsen van deze zogenaamde 'Grote Oorlog'. Elk land had zijn eigen redenen om mee te doen of om juist zoals Nederland neutraal te blijven. Kunstenaars en tekenaars die de oorlog proberen weer te geven, nemen dan ook allen een heel eigen positie in. De presentatie 'De Grote Oorlog in beeld' in het Berlagekabinet van het Gemeentemuseum Den Haag laat aan de hand van werk van Duitse en Nederlandse kunstenaars als Otto Dix, Ludwig Meidner, Käthe Kollwitz, Jan Toorop, Leo Gestel, Jan Sluifers, Piet van der Hem en Willy Sluiter iets van deze verscheidenheid zien.

De moord op Frans Ferdinand van Oostenrijk in 1914 wordt eigenlijk altijd als directe aanleiding voor de Eerste Wereldoorlog genoemd. De Oostenrijkers namen aan dat Servië betrokken was bij de aanslag op hun troonopvolger en vallen plunderend

het land binnen. Deze inval veroorzaakt een domino-effect; binnen afzienbare tijd is er sprake van een oorlog waar alle grootmachten bij betrokken zijn. In 1914 meldt Otto Dix zich als 23-jarige vrijwillig als soldaat aan bij het Duitse leger om 'te vechten voor een nieuwe en betere wereld'. Aan het westelijk front ervaart hij de minder glorieuze werkelijkheid van de loopgravenoorlog. Omdat hij in 1924 in zijn serie prenten *Der Krieg* de gruwelen van de oorlog heel intens en gedetailleerd weergeeft, wordt deze al snel gezien als een krachtig statement tegen de oorlog. Dix zelf blijft altijd wat tweeledig. Hoewel hij aangeeft aan nachtmerries te lijden, stelt hij ook de oorlogservaring niet gemist te willen hebben. Het heeft hem zowel als mens en als kunstenaar gevormd.

Ook uitgeverij Paul Cassirer begint in augustus 1914 vol goede moed met de uitgave van *Kriegszeit*, een wekelijkse, vier pagina tellende 'krant' waarin kunstenaars als Max Liebermann en Ernst Barlach reageren op de oorlog. In het begin is de beeldvorming heroïsch. Wanneer het laatste nummer in maart 1916 verschijnt is de toon volledig veranderd; men gelooft niet meer in de oorlog. Cassirer vervangt *Kriegszeit* door het blad *Der Bildermann* dat in tegenstelling tot *Kriegszeit* pacifistisch van toon is. In tegenstelling tot de uitgeverij maakte de expressionistische kunstschilder Ludwig

Meidner twee jaar voor het begin van de oorlog al zijn 'Apocalyptisch Landschap' een schilderij dat letterlijk vooruit loopt op de zaken en dan al met angstaanjagende trefzekerheid de verwoestende kracht van de oorlog weergeeft. De Duitse graficus Käthe Kollwitz wilde ook snel al 'NOOIT MEER OORLOG'. Ze ziet armoede en politieke onrust om zich heen en in 1914 sterft haar zoon als muskietier in het Duitse leger bij een aanval op het Vlaamse Diksmuide. Waar ze kan maakt Kollwitz zich met haar affiches sterk voor humanitaire organisaties. Daarnaast toont ze de gevolgen van de oorlog in verstilde tekeningen. Het beeld dat Kollwitz van de oorlog schetst, is het beeld van de onschuldige burger die lijdt onder politieke beslissingen.

Hoewel Nederland neutraal blijft tijdens de Eerste Wereldoorlog, gaat deze niet volledig aan ons voorbij. Op 30 september komt het eerste Belgische fort in handen van de Duitse bezetter en begint de massale uittocht van Belgen via Zeeland. Een aantal kunstenaars – waaronder Jan Toorop en Leo Gestel - is onder de indruk en verbeeldt deze vlucht. Toorop woont in Domburg en wordt zo met de vluchtelingen geconfronteerd, maar Gestel trekt bewust naar het grensgebied toe en maakt meer dan honderd prenten en tekeningen van de uittocht. In het neutrale Nederland is echter ook plaats voor een meer afstandelijke blik op de oorlog. Vanaf het begin van 1915 maken Jan Sluijters, Piet van der Hem en Willy Sluiter spotprenten naar aanleiding van de gebeurtenissen tijdens de Eerste Wereldoorlog voor het tijdschrift *De Nieuwe Amsterdammer* (een voorloper van de *Groene Amsterdammer*). Ze becommentariëren de (mis)stappen van de grootmachten, maar sparen ook het neutrale Nederland zelf niet.

Den Haag - Louis Couperusmuseum
070-3640653 / www.louiscouperusmuseum.nl
Psyche en Fidessa; de sprookjes van Couperus; t/m 2 november 2014

De tentoonstelling van zomer 2014 is gewijd aan de eerste twee sprookjes die Couperus heeft geschreven: *Psyche en Fidessa* (1898 en 1899).

Het schrijven van sprookjes was rond 1900 een ware rage. Dit kan verklaard worden vanuit het laat-negentiende eeuwse gedachtegoed.

Het was een tijd waarin het onvoorwaardelijk geloof in de vooruitgang der wetenschap begon te wankelen. Men was van mening dat de wetenschap 'het mysterie der dingen' toch niet op kon lossen, omdat dit zich aan de waarneming onttrok. Het schrijven van sprookjes was de geëigende manier om dergelijke materie aan bod te kunnen laten komen zonder dat iemand daar aanstoot aan kon nemen.

Buitengewoon populair was eind negentiende eeuw het verhaal van 'Amor en Psyche', oorspronkelijk afkomstig uit Apuleius *De gouden ezel* (2de eeuw). Er verschenen vele vertalingen van, en het inspireerde veel kunstenaars. In Nederland maakte Pier Pander een beeld van *Psyche*, K.P.C. de

Bernard Reith, illustratie voor Psyche.

Bazel en Van de Wall Perné illustreerden het verhaal, en Louis Couperus publiceerde in 1898 zijn novelle *Psyche*. Een jaar later verscheen *Fidessa*.

Voor Couperus' beide sprookjes is een reeks illustraties gemaakt door beeldend kunstenaar Bernard Reith (1894-

1974). De tekeningen voor *Psyche* zijn in 1927 gepubliceerd, die voor *Fidessa* nooit. De expositie toont een selectie van de tekeningen voor *Psyche*, die zelden of nooit eerder zijn tentoongesteld. De thema's worden in de context gezet van het werk van Couperus en van het denken rond 1900.

Den Haag - Letterkundig Museum
070-333 96 66 / www.letterkundigmuseum.nl
Het Pantheon

Voor het eerst zijn in een tentoonstelling Nederlandse en Vlaamse schrijvers vanaf de middeleeuwen tot heden te bewonderen. Het Pantheon brengt alle hoogtepunten uit de Nederlandse literatuur in de meest brede zin bijeen. Het is een ode aan het literaire erfgoed van de Lage Landen.

Ervaar het schrijfproces, van de eerste krabbel tot de laatste drukproef. Lees, hoor, zie en geniet van gedichten, prozafragmenten, toneelstukken en boekverfilmingen. Beleef het rumoer rond literaire ruzies en ontdek het verhevende of alledaagse van schrijverslevens.

Op de website vindt u een beknopt overzicht van alle 100 schrijvers die in het Pantheon zijn vertegenwoordigd. De schrijvers zijn chronologisch geordend op geboortjaar.

Haarlem - Frans Hals Museum
023-51 15775 / www.franshalsmuseum.nl
LUCHT! – in de Nederlandse kunst sinds 1850; t/m 7 september 2014

Deze zomer is in De Hallen Haarlem een grote tentoonstelling te zien over de lucht in de Nederlandse kunst vanaf 1850. Het museum toont een royale keuze aan luchtbeelden: van laat-romantici als Schelfhout, via impressionisten als Weissenbruch en Mesdag, tot hedendaagse kunstenaars als Robert Zandvliet en Guido van der Werve.

Zo'n 150 schilderijen, sculpturen, foto's en films laten zien hoe inspirerend de lucht was en is als onderwerp voor kunstenaars.

Kolossale wolkenformaties, dubbele regenbogen, romantische maanachten en oranje- en roodsondergangen. De lucht is een prachtig onderwerp voor kunstenaars, al eeuwenlang. De 'uitvinder' van de lucht in de schilderkunst was de 17de-eeuwse Haarlemse kunstenaar Jacob van Ruisdael. Deze liet als eerste de fabelachtige Hollandse wolkenluchten domineren in zijn landschapsschilderijen. Nadat kunstenaars in de Romantiek een uitgesproken voorkeur hadden voor stormachtige wolkenluchten, zonsondergangen en bliksemschichten, legden impressionisten als Weissenbruch en Mesdag de nadruk meer op ruimte en sfeer. Het maken van buitenstudies vormde de basis voor deze 19de-eeuwse kunstenaars: op de tentoonstelling wordt ook daar een selectie van getoond. In de vroegmoderne tijd werd gezocht naar nieuwe stijlen en vormen (Jan Sluijters en Leo Gestel). Uniek is het landschappelijk werk van wolkenliefhebber bij uitstek Jan Voerman, terwijl ook Carel Wilink geheel eigen, dramatische luchten schilderde. Later in de twintigste eeuw wierpen Cobra-kunstenaars en andere expressionisten (Corneille, Eugène Brands, Constant, Gerrit Benner) zich evenzeer op de lucht als thema. Meer recent nemen kunstenaars de lucht vaak als uitgangspunt voor werk met een conceptuele grondslag (Marinus Boezem, J.C.J. Vanderheyden, Guido van der Werve, Anne de Vries).

De tentoonstelling wordt niet chronologisch maar thematisch ingericht volgens subthema's als 'wolkenluchten', 'regenboog' en 'maanachten', zodat kunstwerken uit geheel verschillende periodes en richtingen een dialoog met elkaar kunnen aangaan.

De werken zijn beschikbaar gesteld door tientallen bruikleengevers.

Haarlem - Teylersmuseum
023-5160960 / www.teylersmuseum.eu
Medische elektriciteit 1850-1900: de emancipatie van de elektrotherapie; t/m 2 november 2014

Met toestellen uit een particuliere collectie en Teylers Fysisch Kabinet

De inzet van elektriciteit voor de behandeling van lichamelijke en psychische klachten kent al een geschiedenis van ruim tweehonderdvijftig jaar. De tweede helft van de 18de eeuw is in alle opzichten de pionierstijd, er daagt een besef van de elektrische werking van het zenuwstelsel en men meent resultaten te boeken bij aandoeningen als koorts, jicht, verlamming en melancholie.

In de 19de eeuw krijgt de elektrotherapie geleidelijk vaste voet aan de grond in de geneeskunde, met eigen handboeken en afdelingen in ziekenhuizen. Het wordt een specialisme dat breed wordt ingezet, met name ook tegen tumoren en pijn; aan het

2 afbeeldingen medische elektriciteit.

Denk aan elektro-encefalografie, -cardiografie en -myografie, de omstreden elektroshock, diathermie, röntgentherapie en UV-therapie.

Hoorn - Affichemuseum
0229-299846 / www.affichemuseum.nl
Reclame in Indië

De tentoonstelling schetst aan de hand van een rijke verzameling affiches, advertenties en reclameplaten de geschiedenis van de reclame in Nederlands-Indië tot de Tweede Wereldoorlog begon. Het laat zien hoe de kolonie in de eerste decennia van de twintigste eeuw moderniseert en er zich een volwassen reclamebranche ontwikkelt die niet veel onderdoet voor die in het moederland. Reclame duikt overal op: pro-

Reclame in Indië van Nelle.

eind van de eeuw komt de elektrochirurgie op als subspecialisme.

In de eerste helft van de 20ste eeuw leiden innovatie en verbetering van apparatuur tot nieuwe en geavanceerde methoden voor diagnose en therapie.

ducten van Verkade, Philips, Droste, General Motors en Van Nelle vinden gretig aftrek en worden in het Nederlands, Maleis en Engels aan de man gebracht.

Opvallend is de kunstzinnigheid en professionele kwaliteit van de geëxposeerde affiches. Daarnaast geeft de tentoonstelling aan de hand van tientallen andere reclameuitingen, als kofferlabels, menu's, folders en passagierslijsten hoe reclamemakers zich laten leiden door de Indische cultuur. Een aanrader voor iedereen die Indië een warm hart toedraagt.

Maastricht - Museum aan het Vrijthof
043-3211327 / www.museumaanhethvrijthof.nl
Stilstaan bij Charles Vos; t/m 14 september 2014

In 2014 is het is zestig jaar geleden dat Charles Vos (Maastricht 1888 - Maastricht 1954) overleed. Museum aan het Vrijthof brengt daarom een hommage aan de 'stadsbeeldhouwer van Maastricht' en eert hem deze zomer met deze tentoonstelling.

Tijdens de tentoonstelling krijgt u een indruk van het atelier van Charles Vos en zijn werk bij de Sphinx. U komt oog in oog te staan met zijn kunstenaarsvrienden die bekend als 'Bende van de Suisse'. U staat letterlijk stil bij zijn religieuze beelden in een kerkelijke atmosfeer. De veelzijdigheid van Charles Vos als kunstenaar en de diversiteit van zijn werk staan centraal in deze tentoonstelling.

Tevens kunt u deelnemen aan een stadswandeling van VVV Maastricht waarbij u met een gids langs verschillende bekende beelden van Charles Vos in de binnenstad van Maastricht loopt.

elkaar. Het is de eerste keer dat het geschilderde en getekende oeuvre van Seurat uitgebreid in Nederland te zien is.

**Seurats navolgers;
t/m 7 september 2014**

Georges Seurat heeft grote invloed op een hele generatie kunstenaars. Via zijn collega en vriend Paul Signac verspreidt het neo-impressionisme zich in Frankrijk, België en Nederland onder kunstenaars als Maximilien Luce, Henry van de Velde, Théo van Rysselberghe en Jan Toorop. Met zo'n 60 werken van deze en andere kunstenaars brengt het Kröller-Müller Museum ook de verspreiding van Seurats nieuwe schilderkunst in beeld.

Voor het eerst in 26 jaar wordt er in Maastricht een expositie georganiseerd welke volledig is gewijd aan het werk van Charles Vos, tevens is het de eerste monografische tentoonstelling over Charles Vos in een Maastrichts museum.

Otterlo - Kröller-Müller Museum
0318-591241 / www.kmm.nl

**Seurat. Meester van het pointillisme;
t/m 7 september 2014**

Georges Seurat (Parijs 1859-1891) is de uitvinder van het neo-impressionisme. Met zijn uit ontelbare gestippelde – gepointilleerde – verftoetsen opgebouwde schilderijen en zijn grote aandacht voor wetenschappelijke kleurtheorieën ontwikkelt hij een nieuwe esthetiek. Seurat overlijdt al op de leeftijd van 31 jaar en maakt in zijn korte carrière maar zo'n 50 schilderijen. Met bruiklenen van musea en particulieren van over de hele wereld brengt het museum 23 van zijn schilderijen en 24 tekeningen bij

Roermond - Cuyperhuis
0475-359 102 / www.cuyperhuisroermond.nl
Joep Nicolas; t/m 11 januari 2015

In het Cuyperhuis is een tentoonstelling te zien over het leven en het werk van de Roermondse glazenier en kunstschilder Joep Nicolas (1897-1972).

Voor het eerst worden werken van Joep Nicolas uit de eigen kunstcollectie van Stichting 1880 getoond in combinatie met werken uit de gemeentelijke collectie, ondersteund door afbeeldingen en objecten uit de omvangrijke Nicolas-verzameling in het Roermondse Gemeentearchief. Bijzonder is tevens het bruikleen van het Sint Maartensraam uit het Stedelijk Museum Amsterdam.

In een hedendaagse setting wordt het bijzondere leven en de indrukwekkende kunstenaarsloopbaan van Joep Nicolas voor het voetlicht gebracht. De rol die hij voor het glazeniersvak heeft gespeeld, is daarbij een letterlijk middelpunt.

Joep werd in 1897 als derde zoon van het gezin Nicolas te Roermond geboren.

Van jongs af aan was hij vertrouwd met het glasatelier en het glazeniersambacht van zijn vader Charles en grootvader Frans Nicolas. Hij volgde een gymnasiumopleiding in Roermond en studeerde rechten aan de universiteiten van Fribourg en Amsterdam. Op aanraden van zijn vader ging hij in de leer bij Antoon Derkinderen aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam.

Omstreeks 1921 introduceerde Derkinderen hem bij Pieter van der Meer de Walcheren die hem op zijn beurt in contact bracht met figuren van het katholiek reveil in Nederland. Hij maakte illustraties voor katholieke tijdschriften zoals Opgang en later ook voor De Gemeenschap.

Zijn eerste belangrijke monument als werk bevindt zich in de St Dionysiuskerk te Asselt (1922). Hier kreeg hij de kans afstand te nemen van de gotiserende benadering van zijn vaders atelier en een persoonlijke stijl te creëren. Uit 1923 dateren de abstracte beglazingen voor de St Johannes de Doper te Eygelshoven.

In die tijd leerde hij zijn vrouw kennen: Suzanne Nijs (1902-1985), een Belgische beeldhouwster, met wie hij in 1924 trouwde.

Het jaar daarop won hij de Vrouwe Vigeliusprijs met het schilderij Morte Fortior, een piëta voorstellend. In 1925 toonde hij op de grote Parijse tentoonstelling Exposition Internationale des Arts Decoratifs et Industriels Modernes zijn Sint Maartensraam waarmee hij in Nederland furore had gemaakt en dat hem in Parijs behalve een gouden medaille ook de Grand Prix des Maîtres Verriers de

Joep Nicolas:

Sint Maartensraam.

France opleverde. Hij werd daarna gevraagd als lid van het verbond van Franse glazeniers. In het St Maartensraam (1925) bevrijdde hij de kunst uit de verstarring van neo-gotische traditie. Het raam is een en al beweeglijkheid door de ritmische compositie van de figuren. De kleuren zijn vol vitaliteit en lopen van wit in het centrum naar rood en blauw aan de randen.

Op de jaarbeurs van Milaan (1927) werd hem weer een Grand Prix toegekend voor zijn glasramen in het Nederlandse paviljoen.

Nicolas kreeg veel opdrachten via het Instituut voor Kerkelijke Kunst te Amsterdam. Behalve religieuze opdrachten voerde hij ook andersoortige beglazingen uit zoals voor het St Canisiusziekenhuis te Nijmegen (1926), het gemeentehuis van Breda (1926-1927) en dat van Roermond (1962-1963), N.V. Philips Eindhoven (1927-1929), het trappenhuis van het raadhuis te Hilversum (1931) en de KRO te Hilversum (1937-1938) en voor talloze particulieren.

Een bekende niet-religieuze opdracht is het raam van de Baronie van Breda (1933) in de Nieuwe Kerk te Delft waar het accent ligt op de vrije schildering en een spaarzaam loodlijnenpatroon.

Samenwerkend met architect Alfons Boosten beglaasde hij de St Lambertuskerk en H. Hartkerk te Maastricht (1923) en de

St Hubertuskerk te Beek-Genhout (1937).

In 1938 schreef hij het boek *Wij Glazeniers ...* waarin hij een historisch overzicht gaf van de glasschilderkunst, maar tegelijkertijd een pleidooi hield voor vakbeheersing en geïnspireerd werken. Nicolas apprecieerde het individualisme van de zestiende-eeuwse glazenier en de manier waarop deze een volkse thematiek op een hoger geestelijk niveau bracht. Met deze renaissance-mentaliteit voelde Nicolas zich nauw verbonden.

Vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, in 1939, vertrok het gezin Nicolas naar de Verenigde Staten. Hij liet zich naturaliseren en in New York werkte hij voor het atelier Harold Rambusch, gespecialiseerd in religieus en decoratief glas. Rambusch is voor Nicolas een springplank geweest voor zijn latere carrière in Amerika.

Na de oorlog kwam Nicolas regelmatig naar Nederland terug voor tentoonstellingen en nieuwe opdrachten.

In 1956 keerde hij voorgoed terug naar zijn geboortestreek. Vanaf 1955 tot 1972 werkte Nicolas aan de ramen voor de Oude Kerk te Delft.

[Rotterdam - Chabot museum](#)
010-4363713 / www.chabotmuseum.nl

Jan Kamman, Jannes Linders, fotografen van het modernisme;
t/m 2 november 2014

Rotterdam vormt de bakermat van het Nieuwe Bouwen in Nederland, met de Van Nellefabriek als een internationaal hoogtepunt. Velen kennen dit unieke gebouw alleen via foto's en de mooiste werden kort voor en na de voltooiing gemaakt door Jan Kamman (1898 – 1983). Kamman was een vroege vertegenwoordiger van de Nieuwe Fotografie in Nederland. Deze modernistische stroming beoogde een zo objectief

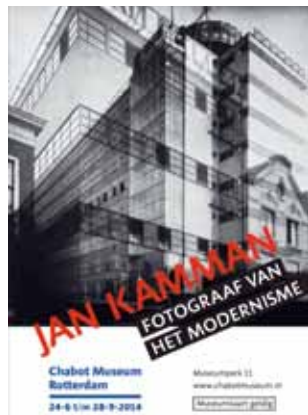
mogelijk gebruik van de fotografische mogelijkheden, zonder de artistieke ingrepen en pretenties van de toenmalige 'kunstfotografie'. Mede doordat zijn archief verloren ging bij het bombardement op Rotterdam, kreeg het werk van Kamman veel minder

aandacht dan dat van tijdgenoten Gerrit Kijljan, Paul Schuitema en Piet Zwart.

Het Chabot Museum wijdt deze zomer voor het eerst een tentoonstelling aan het werk van Jan Kamman, die sinds zijn academietijd hecht bevriend was met Henk Chabot (1894-1949). In de tentoonstelling is niet alleen werk van Kamman, maar ook van zijn hedendaagse geestverwant Jannes Linders, fotograaf met als specialisme de bebouwde omgeving en een grote voorliefde voor modernistische architectuur. De tentoonstelling is samengesteld door voormalig hoofd collectie en onderzoek Nederlands Fotomuseum, Flip Bool.

[Zwolle - Museum de Fundatie](#)
0572-388188 / www.museumdefundatie.nl
Voor de nieuwe mens; Russisch avant-garde design;
t/m 14 september 2014

De eerste decennia van de 20e eeuw behoren tot de meest spannende en vernieuwende jaren uit de geschiedenis van de Russische kunst. Tussen 1910 en 1930 wisten kunstenaars in Rusland een volledig nieuwe beeldtaal te creëren, waarbij de oude kunst werd vervangen door een nieuw revolutionair artistiek universum. Figuratie werd afgewezen en er ontstond een

volledig abstracte kunst, bestaande uit geometrische vormen in wit, zwart en primaire kleuren. De kunstenaars associeerden zich met het gedachtegoed van de Russische Revolutie en verbeeldden de nieuwe maatschappij en de droom van de heilstaat. Kunst voor de mensheid die zijn ketenen had afgeworpen. Met de tentoonstelling 'Voor de nieuwe mens. Russisch avant-garde design' vestigt Museum de Fundatie de aandacht op die revolutionaire tijd. De tentoonstelling omvat circa 110 tekeningen, collages, fotomontages, boekillustraties en objecten van onder meer El Lissitzky, Kazimir Malevitsj, Alexander Rodtsjenko en Vladimir Tatlin. De stukken zijn beschikbaar gesteld door de Sepherot Foundation in Liechtenstein, die ijvert voor het behoud en de presentatie van het baanbrekende werk van de Russische avant-garde kunstenaars.

Geometrisch-abstracte kunst

In de eerste decennia van de 20e eeuw vond er in Rusland niet alleen een politiek-maatschappelijke omwenteling plaats, gevoed vanuit dezelfde progressieve geestgesteldheid was er binnen de kunsten sprake van een radicale verandering. Kunstenaars als Lissitzky, Malevitsj, Rodtsjenko en Tatlin vonden in de abstracte kunst een toekomstgerichte uitingsvorm voor de stap naar een nieuw tijdperk. Het zwarte vierkant op een witte ondergrond dat Malevitsj in 1915 presenteerde, werd

als oervorm van de beeldende vormgeving tot icoon van een nieuw begin in de kunst. Terwijl Malevitsj in het suprematisme de volledige bevrijding van de figuratie verkondigde als uiting van de zuivere ervaring,

streefden de constructivisten naar nieuwe, op functie en materiaal gerichte vormgevingsprincipes. Geïnspireerd door de revolutie van 1917 wilden veel jonge Russische kunstenaars een bijdrage leveren aan de algehele transformatie van de samenleving. De suprematisten hadden tot doel de kunst uit te breiden naar alle facetten van het materiële, geestelijke en spirituele leven en zo het maatschappelijke leven een nieuwe start te geven. De constructivisten wilden de kunst op toegepaste gebieden betrekken om zo via de productie bij te dragen aan maatschappelijke verandering. Voor het Bauhaus in Duitsland en De Stijl in Nederland werden de kunstenaars rondom Lissitzky, Malevitsj, Rodtsjenko en Tatlin tot voorbeelden en wegbereiders.

Sepherot Foundation

Nadat Stalin een einde had gemaakt aan de korte fase van deze avant-gardistische aspiraties, verdwenen de werken uit de openbaarheid. De Sepherot Foundation in Liechtenstein heeft in de loop van de jaren deze stukken opgespoord en verzameld. Voor de expositie in Museum de Fundatie stelt de stichting een fraaie selectie van hun omvangrijke collectie Russische avant-garde kunstenaars ter beschikking. Zij wil zo bijdragen aan de verspreiding van de cultureel-artistieke erfenis van Rusland, en vergeten

namen en werken uit de Russische kunstgeschiedenis weer onder de aandacht van het publiek brengen.

Russisch avant-garde design

Aan de hand van grafische werken en objecten wordt op de expositie 'Voor de nieuwe mens. Russisch avant-garde design' inzichtelijk gemaakt hoe de stormachtige ontwikkeling van het Russisch design zich aan het begin van de 20e eeuw voltrok. De onuitputtelijke schat aan experimenten en ontwerpen uit deze bloeiperiode geeft een indruk van de rijkdom van een creatief potentieel. Museum de Fundatie presenteert een keur aan werken van kunstenaars

die de radicaal nieuwe concepten van de geometrisch-abstracte kunst enthousiast overnamen en gebruikten op alle gebieden van de beeldende en toegepaste kunst.

De volgende kunstenaars zijn vertegenwoordigd: Natalja Gontsjarova, Vasili Jermilov, Michail Larionov, El Lissitzky, Kazimir Malevitsj, Nadezjda Oedaltsova, Ivan Poeni, Ljoebov Popova, Alexander Rodtsjenko, Olga Rozanova, Nikolaj Soejetin, Vladimir Stenberg, Varvara Stepanova, Vladimir Tatlin, Ilja Tsjasjnik en Jakov Tsjernichov. Tot op de dag van vandaag is hun invloed op de beeldende kunst, architectuur en vormgeving voelbaar.

Tentoonstellingen uitgebreid beschreven in eerder verschenen uitgaven van 'Rond 1900'

Amsterdam - Joods Historisch Museum
020-5310311 / www.jhm.nl

Roman Vishniac (re)discovered t/m 24 augustus 2014

Esther de Boer-van Rijk, Hollands populairste actrice;
t/m 28 september 2014

Arnhem - Museum voor Moderne Kunst Arnhem
026-3775300 / www.mmkarnhem.nl

Vaste collectie presentatie;
t/m 31 december 2014

Arnhem - Nederlands Openluchtmuseum
026-3576111 / www.openluchtmuseum.nl

In de tentoonstelling 'Wat mag het zijn' wandelt u door de winkelstraat van de tijd. Spaarstation Dingenliefde

Assen - Drents Museum
0592-377773 / www.drentsmuseum.nl

Theo Colenbrander (1841-1930);
t/m 28 september 2014; zie ook bij evenementen in dit blad.

Gouda - Museum gouda
0182-331000 / www.museumgouda.nl

Van Daubigny tot Weissenbruch; t/m 10 januari 2015

Laren - Singer Museum
035-5393939 / www.singerlaren.nl

Droomkunst; t/m 31 augustus 2014

Purmerend - Purmerends Museum
0299-472718 / www.purmerendsmuseum.nl

In Noord-Holland gebakken;
t/m 31 augustus 2014